

Zemanek, Alicja

Wspomnienie o pani profesor Jadwidze Dyakowskiej (1905-1992)

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 38/1, 193-198

1993

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Wspomnienie o Pani Profesor Jadwidze Dyakowskiej (1905-1992)

Jadwiga Dyakowska urodziła się 1 II 1905 r. w Zakopanem jako najmłodsza spośród trzech córek Bohdana (1864-1940) i Antoniny z Pfaffiusów (1869-1945). Bohdan Dyakowski — znany pisarz dla młodzieży, wybitny dydaktyk biologii, był autorem przeszło stu siedemdziesięciu publikacji, spośród których największą popularność przyniosła mu książka *Nasz las i jego mieszkańcy* (wyd. I — 1898, wyd. VIII — 1950), czytana przez kilka pokoleń miłośników przyrody. Tradycje literackie w rodzinie Dyakowskich były bardzo dawne. Pradziad Bohdana, Mikołaj, dworzanin króla Jana Sobieskiego zasłynął jako autor pamiętnika z kampanii wiedeńskiej pt. *Summariusz okazji wiedeńskiej* (ok. 1717).

We wczesnym dzieciństwie Jadwiga Dyakowska opanowała umiejętność rozpoznawania najważniejszych gatunków roślin i zwierząt; bardzo też wcześnie, bo w trzynastym roku życia zaczęła pomagać ojcu w przygotowywaniu książek do druku. W latach 1915-1923 uczęszczała do prywatnego liceum im. H. Kaplińskiej w Krakowie, gdzie uzyskała gruntowne wykształcenie humanistyczne, m.in. z dziedziny historii sztuki, którą interesowała się przez całe życie. W czasie studiów na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego (1923-1928) zainteresowała się botaniką pod wpływem Władysława Szafera i z jego inspiracji rozpoczęła pracę naukową. Badania nad florami kopalnymi czwartorzędu, prowadzone metodą analizy pyłkowej, stały się na długie lata najważniejszym kierunkiem jej działalności naukowej. W dniu 26 VI 1929 r. uzyskała tytuł doktora filozofii UJ na podstawie pracy *Historia torfowiska na Czerwonem pod Nowym Targiem*¹; trzy lata później (24 X 1932) zdała egzamin uprawniający do nauczania przyrody w szkołach średnich.

¹ J. Dyakowska: *Historia torfowiska na Czerwonem pod Nowym Targiem w świetle analizy pyłkowej*. (*Analyse pollinique et histoire de la tourbière*, „Na Czerwonem” *près Nowy Targ en Pologne*). „Sprawozdanie Komisji Fizjograficznej” t. 63 (1928), s. 129 — 50.

Od 1 III 1930 zatrudniona była w Instytucie Botanicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego, początkowo na stanowisku starszego asystenta, a następnie adiunkta (od 1 X 1937). Niewielki zespół naukowy Instytutu, działający pod kierunkiem Szafera, należał do pierwszych polskich ośrodków palinologii. Jadwiga Dyakowska włączyła się do programu badań nad czwartorzędową historią przemian szaty roślinnej Polski, stając się w niedługim czasie cenionym specjalistą. Wychowana od wczesnego dzieciństwa w atmosferze emocjonalnej więzi z przyrodą, wiele energii poświęciła sprawom jej ochrony, uczestnicząc w działaniach podejmowanych przez Szafera i jego współpracowników. Pod wpływem ojca, współzałożyciela Ligi Ochrony Przyrody, zaangażowała się we współpracę z młodzieżowymi kołami ochrony przyrody. Z myślą o najmłodszych odbiorcach opublikowała wiele artykułów i opowiadań w czasopismach dla dzieci i młodzieży.

W czasie wojny (1939-1945) zatrudniona była na stanowisku adiunkta w Ogrodzie Botanicznym, jedynym czynnym zakładzie naukowym Uniwersytetu Jagiellońskiego, przejętym przez niemieckie władze okupacyjne. Brała również udział w działalności podziemnego uniwersytetu. Wspólnie z innymi członkami polskiego personelu Ogródu przyczyniła się do ratowania uniwersyteckich kolekcji, systematycznie grabionych przez okupanta. Dzięki jej staraniom biblioteka Instytutu, którą opiekowała się od początku swej działalności, nie tylko nie ucierpiała, ale zyskała ponad 450 nowych pozycji.

Po wojnie Jadwiga Dyakowska kontynuowała pracę naukową i dydaktyczną w Uniwersytecie Jagiellońskim, otrzymując 20 XII 1954 tytuł docenta, 4 III 1968 — profesora nadzwyczajnego (stanowisko profesora objęła od 1 IV). Od 1 V 1970 sprawowała kierownictwo Zakładu Paleobotaniki Instytutu Botaniki UJ, a także opiekę naukową nad połączoną Biblioteką Instytutu Botaniki PAN i UJ (stanowisko kierownika uzyskała dopiero w 1971 r.). W latach 1964/1965 — 1965/1966 pełniła funkcję prodziekana Wydziału Biologii i Nauk o Ziemi Uniwersytetu Jagiellońskiego. W ciągu swej długoletniej działalności w krakowskiej uczelni prowadziła różnorodne zajęcia dydaktyczne dla słuchaczy biologii. Były wśród nich ćwiczenia z systematyki i morfologii roślin, seminaria i wykłady m.in. z zakresu paleobotaniki i ochrony przyrody. Zajęcia, w których uczestniczyło kilka pokoleń studentów, prowadzone żywo i interesująco, wskazywały na ogromną inteligencję i wysoką kulturę humanistyczną ich autorki.

Dowodem uznania dla wszechstronnej wiedzy Jadwigi Dyakowskiej było powołanie jej w skład Rady Naukowej Instytutu Botaniki PAN, Rady Naukowej Zakładu Ochrony Przyrody PAN oraz Komisji Biologicznej Oddziału Krakowskiego PAN. Za całokształt działalności naukowo-dydaktycznej otrzymała odznaczenia państwowe: Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (1973), Medal Komisji Edukacji Narodowej (1975) oraz Krzyż Oficerski Orderu Odrodzenia Polski (1988).

Po przejściu na emeryturę (30 IX 1975) przychodziła regularnie do Instytutu, dopóki pozwalał jej na to stan zdrowia. Przez całe życie traktowała Instytut jako swój dom, znajdując zawsze czas i życzliwe słowa dla współpracowników i uczniów. Po utracie rodziców, zmarłych w latach czterdziestych oraz sióstr, z których młodsza Maria (1902-1925) zmarła przedwcześnie na gruźlicę, a starsza Zofia (1895-1944) zginęła wraz z mężem i synem w Powstaniu Warszawskim — nie posiadała już bliższych krewnych. Jedynymi towarzyszami jej życia były psy, darzone ogromnym przywiązaniem. Przez ostatnie lata nie wychodziła z domu, ciągle jednak żywo interesowała się sprawami nauki, z pasją śledziła też przemiany polityczne zachodzące w naszym kraju.

Jadwiga Dyakowska zmarła w Krakowie, 7 IX 1992, w wieku osiemdziesięciu siedmiu lat. Pogrzeb odbył się 11 IX na Cmentarzu Rakowickim.

Jako uczona Jadwiga Dyakowska zajmowała się przede wszystkim paleobotaniką czwartorzędu; a szczególnie palinologią, która w drugiej połowie XX w. wyodrębniła się w osobną gałąź wiedzy. W tej dziedzinie zyskała duże uznanie nie tylko jako autorka studiów szczegółowych, ale przede wszystkim — znaczących prac o charakterze metodycznym, jak na przykład jednego z pierwszych w Polsce opracowań z zakresu z archeobotaniki, poświęconego analizie torfu z prehistorycznej maty-(1936)², czy szeroko cytowanych wyników badań nad pomiarami ciężaru ziarn pyłku (praca wykonana wspólnie z J.Zurzyckim, (1959)³. W historii botaniki Jadwiga Dyakowska pozostanie przede wszystkim autorką pierwszego polskiego podręcznika palinologii⁴, do dzisiejszego dnia niezastąpionego

2 J.Dyakowska: *Analiza pyłkowa torfu z przedhistorycznej maty, znalezionej w Łączyńskiej Hucie w Pow. Kartuskim*. (Zsf.: Pollenanalyse des an einer Vorgeschichtlichen Matte aus Łączyńska Huta, Kr. Kartuzy, Haftenden Torfes). „Wiadomości Archeologiczne” t. 14 (1936), s. 92-95.

3 J.Dyakowska, J.Zurzycki: *Gravimetric studies on pollen*. „Bulletin de l'Academie Polonaise des Sciences”, Sér. des Sciences Biologiques, Cl. II, 1959, vol. 7, nr 1, s. 11-16.

w studiach nad historią przemian roślinności najmłodszych epok geologicznych.

W książkach popularnych, takich jak *Przymierze z przyrodą* (Lwów-Warszawa 1938), *Gawędy dla zuchów [...]* (Kraków 1946), *Rośliny podróży* (Warszawa 1951), oraz artykułach dla dzieci i młodzieży propagowała postawę skromności człowieka wobec przyrody oraz twórczego poszukiwania kierujących nią praw.

Środowisko przyrodników zawdzięcza Pani Profesor zorganizowanie największej biblioteki botanicznej w naszym kraju. W chwili, gdy obejmowała opiekę naukową nad księgozbiorem Instytutu (ok. 1930 r.) liczył on zaledwie ok. 1500 pozycji. Kiedy, blisko pół wieku później (w 1975 r.) przechodziła na emeryturę — połączona Biblioteka Instytutu Botaniki PAN i UJ w Krakowie była rozbudowaną instytucją, z księgozbiorem liczącym blisko 70 tys. voluminów. Rozwijanie międzynarodowej wymiany literatury, czuwanie nad doborem sprowadzanych pozycji i nowoczesną dokumentacją książek — wszystko to było wynikiem niestrudzonych starań i wielu godzin mozolnej pracy, której nie szczędziła nigdy, nawet kosztem własnej działalności naukowej. Jako miłośniczka starej, pięknej książki przyrodniczej, ze szczególnym zaangażowaniem wzbogacała dział starodruków botanicznych, należący obecnie do cenniejszych w Polsce.

Z fascynacji dawną literaturą zrodziła się jej pasja do historii botaniki, dyscypliny zapoczątkowanej w Krakowie na wielką skalę przez Józefa Rostafińskiego, kontynuowanej m.in. przez Władysława Szafera. Z inspiracji Szafera została konsultantem botanicznym Jerzego Schnaydra, tłumacza na język polski dzieła twórcy botaniki, Teofrasta z Erezu pt. *Historia plantarum* (tłum. Kraków 1961). Rezultatem studiów nad literaturą renesansową stał się artykuł na temat flory Austrii i Węgier Karola Clusiusa i zawartych w niej informacji o roślinach rosnących na terenie Polski (1977)⁵. Nie zdążyła, niestety, ukończyć długoletnich, żmudnych badań nad polskimi i węgierskimi glosami w szesnastowiecznym dziele T.Dorsteniusa *Botanicon [...]* (1540). Przez wiele lat była członkiem Zespołu Historii Botaniki Instytutu Historii Nauki i Techniki PAN, recenzentem prac, promotorem jednego z pierwszych w Polsce doktoratów z

4 J.Dyakowska: *Podręcznik palynologii. Metody i problemy*. Warszawa 1959, Wydawn. Geol., ss. 325, tabl. 1-7.

5 J.Dyakowska: *Wzmianki o florze polskiej w dziele o florze Węgier i Austrii Karola Clusiusa*. (Sum.: Some notes about flora of Poland in Clusius's work about hungarian and austrian flora). „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej”, ser. B, Z. 27 (1977), s. 153-156.

tej dziedziny. Częściową realizacją jej planów stworzenia placówki profesjonalnych badań nad historią nauki o roślinach w naszym kraju było objęcie przewodnictwa Sekcji Historii Botaniki Polskiego Towarzystwa Botanicznego, utworzonej 23 IV 1983. Inną dziedziną historii nauki, której poświęciła wiele uwagi były dzieje kynologii. Przez całe życie hodowała psy, działała w Związku Kynologicznym w Polsce, pełniła funkcję sędziego międzynarodowych wystaw psów rasowych; naturalną więc koleją rzeczy interesowała się również dziejami hodowli tych zwierząt. Owocem wieloletnich studiów były prace historyczne *Przyczynek do historii ras psa domowego* (1964)⁶ oraz *Psiarstwo w dawnej Polsce* (1985)⁷.

Jako ostatnia z uczennic Pani Profesor byłam Jej częstym gościem w mieszkaniu przy ul. Kochanowskiego 19, urządzonego dziewiętnastowiecznymi meblami, pełnym obrazów, starych książek i dawnych pamiątek. Zdumiewająca była swoboda, z jaką potrafiła rozmawiać o roślinach, zwierzętach, literaturze, historii nauki i sztuki. Niezwykły urok tej osobowości, pełnej skromności i nieprzeciętnej inteligencji w osobliwy sposób oddziaływał na ludzi, którzy pod Jej wpływem stawali się bardziej twórczy i bardziej przyjaźni dla świata.

Alicja Zemanek
(Kraków)

6 J.Dyakowska 1964: *Przyczynek do historii ras psa domowego. Canis familiaris L. A. contribution to the history of some breeds of dogs (Canis familiaris L.)*. „Przegląd Zoologiczny” T. 8, nr 4 (1964), s. 360-361, nlb. 2.

7 J.Dyakowska: *Psiarstwo w dawnej Polsce*. „Zeszyty Naukowe Akademii Rolniczej im. H.Koźłataja w Krakowie” 196 (1985) — *Historia Rolnictwa Z. 7*, s. 95-112.

